

NIKOLAI JEFFS

Neverjetna lahkost vojskovanja

Vojno v Iraku odlikujejo predvsem precej precizno vojaško udejstvovanje ter natančno definirani politični cilji, katerih osnovna tarča je dobrobit civilnega prebivalstva napadene strani in zagotavljanje mednarodnega miru, ogroženega z orožjem množičnega uničevanja, ki naj bi ga imela iraška stran. Zdi se, da je humana oziroma humanitarna vojna rešila vse pomisleke, ki jih je mogoče imeti v zvezi z vojno nasploh, z vojno v Iraku pa še posebej. Težko je namreč oporekati načelu intervencije kot osvoboditve suverene države (Kuvajt), ustavitve etničnega čiščenja (Kosovo), kontraterorističnega dejstvovanja, povezanega z nacionalno samoodločbo in spoštovanjem človekovih pravic (Vzhodni Timor, Afganistan), ter osvoboditve ljudstva tiranije, sveta pa apokaliptične grožnje (Irak).

Toda humana in humanitarna vojna, katere neposredna tehnološka podstat sega v zalivsko vojno iz leta 1991, ideološka pa v prej omenjene intervencije, je kljub vsemu zelo vprašljiva. Zakaj?

Bremena moderne oblike vojskovanja od napoleonskih vojn dalje so bila vsaj malenkostno bolj sprejemljiva, ker so tisti, ki so jih nosili, predpostavljali, da bo konec vojne prinesel ne samo korenite izboljšave zanje same, temveč tudi za najširše sloje prebivalstva, bolj pravičen političen in ekonomski red. Kot opozarjata Tolstoj v *Vojni in miru* in Georg Lukacs, so napoleonske vojne prinesle medsebojno povezanost drugačne kvalitete prej ločenih družbenih razredov. Kot vojne, ki so potekale na velikih daljavah, so spodbujale zavest tako o širšem svetu kot

tudi o nacionalnih posebnostih. Krepila se je zgodovinska zavest in z njo spoznanje, da je zgodovino mogoče ustvarjati in spreminjati. Francoski kmetje so se prelevili v državljane Francije, ruska aristokracija v ljudsko gverilo. Eni in drugi so se polagoma začeli zavedati zastavka, ki ga imajo v širših množicah, javnem prostoru, državi. Marsikaterih drugih gotovosti, na katerih sta stali obe družbi, je bilo dokončno konec; vprašljiva je postala predvsem vera v neminljivost obstoječega družbenega reda, vera, ki jo je že prej načela francoska revolucija. Podobno je z ameriško državljansko vojno. Nenazadnje, prva in druga svetovna vojna sta bili obravnavani kot vojni, ki naj bi končali vse vojne in naznanili začetek pravičnejše družbe. Ideal torej, za katerega je vredno tvegati življenje.

Humana in humanitarna vojna ne ponujata nobenih revolucij ali korenitih reform svojim subjektom oziroma domači strani: od socializma in državne blaginje do razširitve in krepitve institucij demokratične participacije, kot se je uveljavilo po drugi svetovni vojni. Ni ji treba – pa ne zato, ker so njeni akterji rešili vsa notranja družbena nasprotja, temveč zato, ker je tehnološka logika taka, da omogoča vojno udestvovanje, v katerem je uničevanje nasprotnika maksimalizirano, lastna izguba vojakov, osebja in civilnega prebivalstva pa skrajno minimalizirana. Poleg tega so ofenzivne vojske sedaj profesionalne in ne naborniške. Posledično torej, ker vojna od domačega oziroma prebivalstva ofenzivne strani ne zahteva niti množičnega dejstvomanja niti kakih prevelikih žrtev, politikom tudi ni treba ponujati posebnih koncesij širšim željam tega prebivalstva, da bi si tako pridobili njihovo mnenje, kaj šele konsenz.

Konsenz se namreč uveljavlja drugače. Nemški filozof Walter Benjamin je nekoč dejal, da bomo, če se ozremo nazaj na izročilo zatiranih, videli, da krizni čas, v katerem živimo, ni izjema, nekaj enkratnega, temveč je permanenten. Z drugimi besedami rečeno – ločnica med obdobjem fašizma (sredi katerega je Benjamin pisal) ter obdobjem demokracije, obdobjem "vojne" in "miru", je s stališča tistih, ki se v vsakodnevnem življenju srečujejo z denigracijo, izkoriščanjem in nasiljem, lažna.

Po eni strani je vojna spremenjena v virtualno zabavo. Po drugi strani, in če ni povsem izpraznjena svoje grozljivosti, pa je videti kot trenutek ekscesa, kriza, ki se dogaja "drugim" in "drugje", sredstvo, s katerim "zakasnele" dele sveta prinesli v našo sodobnost, s tem pa pritrditi njeni univerzalnosti, transcendenci, nespremenljivosti, nadzgodovinskosti. Toda tako so posamezne in strukturne patologije, s katerimi se živi "tukaj" in "zdaj", zabrisane, producirane kot sprejemljive.

Družbeni dialog, demokratična participacija ter potrebe širših družbenih oziroma zgodovinskih sprememb niso več pomembni. Tako lokalno kot globalno, kajti humanitarne vojne delujejo mimo mednarodnih pravnih norm in mednarodnih institucij. Karakterizacija prve zalivske vojne, kot jo je podal francoski filozof Jean Baudrillard, je relevantna tudi za sedanjo vojno v Iraku: "Promocijska, spekulativna, virtualna: ta vojna več ni usklajena s Clausewitzovo formulo politike, ki se jo izvaja z drugimi sredstvi, temveč razkriva odsotnost

politike, ki se jo izvaja z drugimi sredstvi." In če je novodobne politike, visoke politike v njenem klasičnem smislu konec, potem niti ni čudno, da se jo dandanes toliko bolj skuša ustvariti od spodaj – z množičnim in internacionalnim mirovnim gibanjem.

Kot piše kulturni zgodovinar vojn Paul Fussel, je vsaka vojna ironična, "ker so njena sredstva tako melodramatično v nasprotju z njenimi predpostavljanimi cilji". Tu je sam pojem humane in humanitarne vojne protislovna in ironična besedna zveza. Ključno teži ima vojna, ne pa njena kvalifikacija, kajti ta vojna ne sledi predhodnemu izčrpanju vseh političnih sredstev, ki so na voljo za dosego nekega cilja.

Sama logistika humanih in humanitarnih vojn pa je tudi zelo zgovorna. Velike in dobro usklajene vojaške mašinerije ZDA in Velike Britanije imajo sredstva, notranjo strukturo (v smislu jasne in trdne komandne verige), pa tudi know-how (možnost udejstvovanja med velikimi naravnimi ali drugimi nesrečami), kako hitro in učinkovito vzpostavljati zadovoljive družbene minimume za prizadeto prebivalstvo.

Vendar v vseh humanitarnih intervencijah doslej tovrstno udejstvovanje ni bilo sočasno izvajanju vojaških operacij v izvornem pomenu besede. Prvo je podrejeno drugemu in to za ceno cilja samega. Drugače povedano – distribucija vojakov in topovskih granat ima *res* prednost pred distribucijo hrane, vode, zavetja ter ustvarjanjem varnosti. Zgovoren primer ponuja Zaiki Laidi, ko v *Svetu brez pomena* opozarja, da letala pakta NATO pregnanim Albancem na Kosovu niso parašutirala humanitarnih paketov, ker bi bilo to pogojeno z nizkim preletavanjem ozemlja, s čimer bi se možnosti sestrelitve s strani srbske vojske povečale. Humanitarne vojne ne zmanjšujejo števila nepotrebnih, temveč le število žrtev, potrebnih za njihov uspeh, so racionalizacija, ne pa odprava logike žrtvovanja.

Kar se ekonomije tiče, je delovanje humane in humanitarne vojne tako, da že samo po sebi ustvarja pogoje ekonomske prevlade. Uničevanje infrastrukture namreč povzroči ekonomsko nazadovanje, ob tem pa priložnosti za čakajoče zunanje partnerje. Bombardirana stran z njimi ne more tekmovati. Tudi Irak bo odvisen od tuje pomoči. Pogoj tovrstne patronaže pa je poslušljivost, prestrukturacija trga ter njegova odprtost, zaradi česar je potem še težje braniti nekatere strateške dele ekonomije (kot je prav nafta) pred plenilci ali pa izkoriščanje teh povsem uporabiti za dobrobit domačega prebivalstva.

Ob vsem tem pa so morebitne družbene in politične iniciative, vsebine in strukture bodočega morebitnega demokratičnega reda Iraka, negativno določene s posledicami sredstev prej oklicanega cilja osvobajanja iraškega ljudstva. Prav s tako popotnico se te vsebine in strukture še toliko težje uveljavijo. Navsezadnje to pripelje tudi do tega, da je vojaška oblast zavzetega področja še nadalje legitimna, saj je porok vsaj minimalnega reda. Krog je sklenjen.

Sklenjen je tudi na ravni specifične ideološke konvergence, ki smo ji priča v zadnjem desetletju in malo več. Angleški sociolog Frank Furedi opozarja na

demonizacijo nacionalista tretjega sveta, ki je prežemal zahodne diskurze v času dekolonizacije, in trdi, da je njegovo figuro sedaj zamenjal terorist tretjega sveta. To vsekakor drži. Zdaj, ko ni več komunistov, pa strah pred tuji tretjega sveta, ki stojijo na pragu in zahtevajo svoje, disciplinira prebivalstvo. Tudi tako, da se ustvarja vtis prijetne, toda kljub vsemu brezpogojno sprejemljive domačnosti prvega sveta, takega, kot je.

Prav tako pa je tudi res, da prav ta demonizacija služi nadaljnji delegitimizaciji samega nacionalizma tretjega sveta kot načina odveze vladajočih zahodnih ekonomskih in političnih vrednot. V zadnjih letih smo namreč priča odkritim klicem k novemu kolonializmu, ki mu humane in humanitarne vojne niso nič drugega kot vojaška predhodnica. Komentatorji, kot je William Pfaff, zagovarjajo novi "nezainteresirani neokolonializem" kot sredstvo, s katerim bi bilo mogoče urediti mednarodne odnose, toda Francis Deng brani načela intervencije z argumenti, da "industrijske demokracije ne morejo funkcionirati, ne da bi branile standarde človekovih pravic in političnih procedur, ki se jih tako očitno ne spoštuje. Še več, tudi same ne morejo uspevati v mednarodni ekonomiji, če se velike sosednje populacije spuščajo v endemično nasilje in ekonomski kaos."

Tovrstni argumenti temeljijo na podmeni, da prebivalstvo teh področij ni zmožno urediti svojih problemov. S tem so seveda tudi njegove ambicije in hotenja enako postavljena pod vprašaj oziroma podrejena zahodnim interesom.

Predzgodovino humanitarne vojne je tudi drugače mogoče iskati v kolonializmu oziroma v diplomaciji oklepni topnjač, s katerimi so britanske kolonialne sile iz varne oddaljenosti bombardirale kolonializmu sovražne naselbine po Afriki in Aziji. Prav tako jo je mogoče iskati v prvi uporabi strojnice v kolonialnih vojnah. Preden so popadali kot pokošeni – bodisi z mušketai opremljeni Sudanci bodisi Zuluji s kopji – niso prišli niti tako blizu, da bi lahko njihova orožja kakor koli poškodovala prinašalce civilizacije, vrh človeštva samega; videnje, ki ga je zmaga dejansko potrdila.

Uspešnost humane in humanitarne vojne temelji tudi na veliki asimetrični prednosti, legitimizira pa se prav z odpravo tistega, kar naj bi to asimetrično prednost že prej odpravilo, kajti terorista je mogoče videti kot profesionalnega vojaka revnih in/ali potlačenih družb, kemično in biološko orožje pa kot orožje držav, ki si drugačnega ne morejo privoščiti.

Definicija civilizacije in človeštva prav tako ostaja samoizpolnjujoča, v čemer se razkriva ena bolj zakritih ironij humane in humanitarne vojne. V politični mobilizaciji lastnega prebivalstva se vsaka vojna zateče k demonizaciji, razčlovečenju in poustvarjanju nasprotnika. V taki luči prijateljska stran postane bolj človeška, sovražnikova pa toliko bolj živalska in upredmetena. Zgodovinar Eric Hobsbawm navaja podatek, da so se po francoski revoluciji leta 1789 antifrancoski sentiment v Veliki Britaniji tako razbesneli, da so vaščani ujeli pobeglo opico ter jo obsodili na smrt z obešanjem, ker se je predpostavljalo, da je Francoz.

Angleški pesnik Robert Graves je med prvo svetovno vojno doživel, kako so na ulici ubili psa zaradi "nemškosti" njegove pasme, ki je bila že sama po sebi

dovolj, da je izzvala sovraštvo in maščevanje. Nasproti židom, komunistom, romom, homoseksualcem in slovanskim hordam fašistov stojijo zavezniške figure razčlovečenih in homogeniziranih nacistov in rumencev. Zatorej zavezniki niso osvobajali ne Nemcev od nacistične oblasti, ne Japoncev od imperializma njihovih lastnih elit.

Tudi sami vemo, da je vsak Srb četnik, Hrvat gotovo ustaš, Musliman pa muhadjin. Velja tudi obratno: med vojno v Sloveniji leta 1991 ni bilo Slovenca, ki ne bi bil janševец in član bavčaritate, avstrofil in tajni agent vatikanskih interesov na južnoslovanskih tleh, mar ne?

Po enajstem septembru je mogoče negativno homogenizacijo in drugačenje arabskega in muslimanskega sveta primerjati s tisto, ki se je uveljavljala v času imperializma ter dekolonizacije, če ne celo križarskih vojn. Kot odgovor na francosko zoperstavljanje politiki ZDA se v kantinah njenih vrhovnih institucij namesto nazivov "francoski krompirček" ali "francoski toast" uveljavljata pojma "svobodnega krompirčka" in "svobodnega toasta"

Zgornji primeri so samo del širšega mišljenjskega vzorca, ki gradi na binarnih in med seboj hierarhiziranih ločnicah kolektivne identitete: mi – oni, zahod – preostali svet, civilizacija – barbarstvo. Huntingdonova sporna teza o prihodnjem "spopadu civilizacij" je odsev, hkrati pa racionalizacija tega mišljenjskega sistema. Njegova privlačnost je v tem, da v izjemno medsebojno prepletenem in kompleksnem svetu, od katerega se posameznik pogosto čuti odtujenega, ponujajo zelo preprosto ter zato tudi hitro osvojljivo ter samopotrjujočo nadčasovno "znanost" podrejanja individualne identitete kolektivni, prepoznavanja raznih družbenih in kulturnih skupin, vzročnosti in posledičnosti njihovega javnega ter zgodovinskega delovanja. Ta "znanost" posamezniku ponuja tudi minimalno mero samozavesti in ponosa: sedaj razume svet, svoje mesto v njem in ga sprejema, sprejema pa tudi tiste, ki govorijo in delujejo v imenu njegove neposredne kolektivne identitete.

Vsemu uradnemu razglašanju navkljub je v sedanji vojni v Iraku prav ta pravica do razčlovečenja ostala kot zadnja možnost vojne same, kajti drugi del predzgodovine humanih in humanitarnih vojn, v kateri se sprevračajo v svoje nasprotje, je mogoče iskati v obliki letalske premoči kot predpogoja bombardiranja Dresdena, Hirošime in Nagasakija med drugo sveto vojno ter v opravičevanju tovrstnih pokolov, češ da so sredstvo za ohranjanje življenj domačih vojakov. In res, tudi ofenzivna stran sedanje humane in humanitarne vojne se ni odrekla možni uporabi nuklearnega orožja oziroma izbrisa prav tistih ljudi, katerih želje po svobodi naj bi ta vojna uresničila.

Toda tako sprevrženo logiko ima lahko še kako v mislih tudi prebivalstvo napadene strani. Biafrska oziroma nigerijska državljanska vojna je bila vojna izjemne humanitarne katastrofe, v kateri je več ljudi umrlo zaradi lakote kot zaradi klasičnega vojaškega dejstvomvanja. Prav ta humanitarna dimenzija je v nekaterih krogih sprožila svoje nasprotje, češ naj nigerijska federalna vojska

secesionistične Biafrčane reši lakote tako, da jih premaga z učinkovito in temeljito vojaško akcijo masovnih ofenziv najmodernejšega orožja in bombardiranja.

Humane in humanitarne vojne se razglašajo kot etične in moralne, kot vojne, katerih višji cilj je mnogo bolj pomemben od okorelega aparata mednarodne skupnosti in njene toge črke prava, celo dvoličnosti. Toda že znotraj samih ofenzivnih strani moralni imperativ hitre, dosledne ter odločne vojaške intervencije predpostavlja medsebojno selekcijo ter hierarhizacijo vseh možnih kriznih področji, na katerih bi bilo mogoče intervenirati. Že to (in ne samo dejstvo, da je humanitarna vojna de facto izraz zmožnosti in tako tudi interesov velikih sil) problematizira njeno moralno opravičljivost, kajti pod krinko ene realne intervencije je ničkoliko drugih družbenih področij, v katera bi bilo nujno tako ali drugače korenito poseči, ignoriranih, ničkoliko kriznih žarišč drugod po svetu toleriranih.

Kot način vojskovanja se lahko trenutna oblika humane in humanitarne vojne uveljavi samo med državama, ki nista enako vojaško razviti. V trenutku, ko pride do tehnološke izenačenosti, pa tovrsten spopad ni več možen, kar je še eno dejstvo, zaradi katerega je videnje tovrstne vojne kot etične lažno. Ker vojna ni mogoča med dvema vojaško enako razvitima silama – na primer med ZDA in Rusijo – sta domet in cilj humanitarne vojne že zaobjeta z geostrateškimi razmerji moči ter interesi. Spodbuja, ne pa odpravlja različen pristop in precej dvolični odnos do tistega, kar naj bi bilo politično realno in zaželeno za ene in kaj za druge: Palestina in Kurdistan žal nista Vzhodni Timor, DR Kongo je zelo daleč od Kosova, Čečenija pa ni zadnja postaja Afganistana.

Nenazadnje, lahkota humanih in humanitarnih vojn nakazuje možnost, da tovrstne vojne ne bodo več nekaj izjemnega, prag, ki se ga počasi in predvsem nejevoljno prestopi. Pa ne samo to. Christopher Coker se v študiji *Humano vojskovanje* sprašuje "ali ni največji izziv humane vojne ta, da vojno spremeni v neetično, zatorej v še bolj nehumano kot kdajkoli prej". Odgovorimo s še enim vprašanjem: Ali sploh obstaja kaka druga možnost, kot ta znotraj logike vojne same?